

Dilema doxastikoak: pluralismo normatiboa eta konparaezintasuna

Doxastic dilemmas: normative pluralism and incommensurability

Iñigo Valero*
ILCLI (EHU)

LABURPENA. Zer uste behar dugu ebidentziak norabide batean bultzatzen gaituenean eta betebeharrak moral edo praktikokoak (adibidez, lagun bati diogun leialtasunak), berriz, kontrakoa eskatzen digutenean? Gatazka horiek, dilema doxastiko gisa ezagutzen direnek, gure bizitza intelektualaren eta moralaren arteko tentsio sakona islatzen dute. Artikulu honetan, dilema horiei buruzko bi ikuspegi nagusi aztertzen ditut: intrusio-teoriak (*encroachment theories*) eta Andrew Reisnerren (2008) ikuspegi mistoa (*mixed view*). Bi proposamen horien mugak erakutsi ondoren, pluralismo normatiboan eta konparaezintasunaren tesian oinarritutako ikuspegi bat defendatzen dut. Ikuspegi horren arabera, arrazoi epistemikoek eta ez-epistemikoek modu independentean egiten dute presio normatiboa usteen gainean, eta, zenbait kasutan, ez dago dena aintzat hartuta betebeharrak doxastiko bakar bat zehazterik. Horrek aukera ematen du dilema doxastikoen konplexutasuna azaltzeko, eremu normatibo desberdinen autonomia errespetatuz eta haien arteko gatazkak koordinazio artifizial batera murriztu gabe.

GAKO-HITZAK: dilema doxastikoa; pluralismo normatiboa; konparaezintasuna; arrazoi epistemikoak; arrazoi pragmatikoak; epistemologia morala.

ABSTRACT. *What should we believe when the evidence points in one direction, while moral or practical obligations (such as loyalty to a friend) demand the opposite? These conflicts, known as doxastic dilemmas, reflect a profound tension between our intellectual and moral lives. This paper examines two prominent approaches to such dilemmas: encroachment theories and Andrew Reisner's (2008) mixed view. After identifying the limitations of both, I*

* **Harremanetan jartzeko / Corresponding author:** Iñigo Valero. Hezkuntza, Filosofia eta Antropologia Fakultatea. Filosofia saila (EHU). Tolosa hiribidea, 70 (20018 Donostia). inigo.valero@ehu.eus
<https://orcid.org/0000-0001-5088-6178>

defend an account grounded in normative pluralism and incommensurability. According to this view, epistemic and non-epistemic reasons exert independent normative pressure on belief, and, in some cases, no single all-things-considered doxastic obligation can be determined. This framework provides a way of understanding the complexity of doxastic dilemmas while preserving the autonomy of distinct normative domains and avoiding their reduction to an artificial principle of coordination.

KEYWORDS: *doxastic dilemma; normative pluralism; incommensurability; epistemic reasons; pragmatic reasons; moral epistemology.*

1. Sarrera¹

Pentsatzeko modu egokiak eta desagokiak daude, jarduteko modu onak eta txarrak dauden bezalaxe. Batzuetan esaten dugu norbaitek arduragabekeriaz uste² duela zerbait (adibidez, norbere usteei dogmatikoki eusten dienean); edo, alderantziz, zentzuz eta arrazoiz jokatzeko duela bere usteak osatzean (esaterako, ebidentziekiko sentikortasuna adierazten duenean). Horrek nolabaiteko betebeharrak edo *arau epistemikoak* daudela iradokitzen du. Bada, autore batzuen arabera, epistemologiaren eginkizuna etikarekiko analogia baten bitartez ulertu behar da: etika betebeharrak praktikoen inguruko hausnarketa sistematikoa den moduan, epistemologia betebeharrak intelektual edo epistemikoen inguruko hausnarketa sistematikoa litzateke. Lehenengoak aztertzen du nola *jokatu* behar dugun, eta bigarrenak, berriz, nola *pentsatu* behar dugun.

Zerbait usteko arrazoi egokiak zeintzuk diren aztertzean, maiz ebidentzietara jotzen dugu. Adibidez, Josuk bihar elurra egingo duela uste badu irratian hala entzun duelako, zuzen pentsatzen ari da; izan ere, kasu horretan, bere ustea ebidentzian oinarritzen da. Badaki eguraldi-iragarpena gehienetan zuzena dela eta, hortaz, baditu elurra egingo duela pentsatzeko arrazoi sendoak. Aitzitik, Josuk elurra egingo duela uste badu, elurra eginez gero eskolara joango ez delako, ez da zuzen pentsatzen ari. Eskolatik libratzeko nahiak ez du inolako loturarik bihar elurra egiteko benetako aukerekin. Zentzu horretan, zenbaiten ustez, lehen kasuan Josuren ustea *justifikatuta* dago, baina bigarrenetan ez. Bada, “ondo pentsatzea” edo “arrazoi onak izatea uste baten alde”, oro har, subjektuaren ebidentzia-egoerarekin lotu izan da.

Hala ere, arrazoi onak ebidentziekin soilik identifikatzea azalekoegia izan daiteke. Izan ere, badirudi, zerbait uste izatearen alde (edo kontra), ebidentziarekin lotuta ez dauden bestelako arrazoi *onak* ere egon daitezkeela. Ildo honetan, lehen bereizketa garrantzitsu bat

¹ Artikulu honetan garatutako ideia batzuk Valero (argitaratzeko) lanean ere jasotzen dira.

² Artikulu honetan ez dut bereizketa teorikorik egingo *uste* eta *sinesmen* terminoen artean. Lehenengoa lehenetsiko dut, baina bigarrena ere tarteka erabiliko dut arrazoi estilistikoei edo testuinguru linguistikoaren egokitasunari jarraituz. Ondorioz, bi terminoak baliokidetzat hartu behar dira testu honetan.

egin daiteke: batetik, uste baten aldeko *arrazoi epistemikoak*, ebidentziarekin lotuta daudenak; eta, bestetik, uste baten aldeko (edo kontrako) *arrazoi ez-epistemikoak*, ebidentziekin loturarik ez dutenak. Nolakoak izango dira, bada, halako arrazoi ez-epistemikoak? Kontuan izan ditzagun eztabaidatu ohi diren hainbat adibide.

Hasteko, autore batzuek argudiatu dute norberaren autoestimua indartzen duten edo ongizatea sustatzen duten usteak zentzuzkoak izan daitezkeela, ebidentziaren kontrakoak badira ere (Reisner 2008, Rinard 2022). Adibidez, gaixotasun larri baten aurrean, sendatuko naizela uste izateak nire bizirauteko aukerak areagotzen baditu, zentzuzkoa dirudi uste horri eustea, nahiz eta ebidentziaren aurkakoa izan.³

Era berean, defendatu izan da uste batzuk moralki okerrak —bidegabeak edo iraingarriak— izan daitezkeela, haien funts epistemikoa edonolakoa dela ere (Basu 2019). Adibidez, testuinguru arrazializatu batean, baliteke epistemikoki “justifikatuta” egotea —estatistika hutsak oinarri hartuta— pertsona bat bere jatorriagatik edo arrazagatik arriskutsuagoa edo susmagarriagoa dela pentsatzea. Hala ere, bistakoa denez, halako uste bat eratzea moralki eta politikoki gaitzesgarria da, bai edukiaren bidegabekeriagatik, bai eragiten duen kalteagatik (Basu eta Schroeder 2019). Hortaz, kasu honetan arrazoi ez-epistemiko bat izango genuke uste baten kontra.

Azken adibide bat aipatzearren, zenbait autorek defendatu dute adiskidetasunak exijitzen duen leialtasunak ere, egoera jakin batzuetan, lagun bati sinestearen aldeko arrazoiak sortu ditzakeela, baita lagunaren aldeko uste hori ebidentziaren kontrakoa denean ere (Stroud 2006, Keller 2004, Crawford 2019).

Halako kasuetan, esan dezakegu usteak presio normatibo kontrajarrien bidegurutzean kokatzen direla. Alegia, uste bat ikuspegi epistemikotik erabat justifikatua egon daiteke —ebidentzia sendotetan oinarritzen delako— eta, hala ere, moralki edo pragmatikoki kezkarria izan. Tentsio normatibo horiek guztiek, bakoitzak bere berezitasunak izan arren, honako arazo komun hau planteatzen dute: zer egin behar dugu, edo, hobeto esanda, zer *uste* behar dugu, betebeharrak doxastiko ezberdinak bat ez datozenean? Zer dimentsio normatibo lehenetsi behar dugu: betebeharrak epistemikoa ala ez-epistemikoa? Beste era batean esanda, zer egin behar dugu agente intelektual gisa dauzkagun betebeharrak bat ez datozenean agente moral gisa dauzkagun betebeharrekin?

Artikulu hau galdera horri erantzuteko saiakera bat da. Horretarako, honako egitura hau proposatzen dut. Bigarren atalean, horrelako dilema doxastikoak irudikatzen dituzten bi adibide deskribatuko ditut, teoria ezberdinen egokitasuna neurtzeko balio izango digutenak. Ondoren, hirugarren eta laugarren ataletan, dilema doxastikoek planteatzen duten arazoari erantzuten dioten bi teoria nagusiak aurkeztuko ditut: *Intrusio-teoriak* (*Encroachment*

³ Pascal en apustua bezalako arrazoibideak ere hemen koka ditzakegu. Alegia, Jainkoagan sinesteko Pascal en arrazoi nagusiak ez dauka zerikusirik ustearen aldeko ebidentziekin, baizik eta uste horren balizko ondorio desiragarrieekin.

Theories) eta Andrew Reisneren (2008) Ikuspegi Mistoa (*Mixed View*). Bi teoria horien mugak aztertu ondoren, bosgarren atalean dilema doxastikoei buruzko ikuspegi pluralista bat defendatuko dut. Ikuspegi horren arabera, dimentsio normatibo ezberdinak (epistemikoak nahiz ez-epistemikoak) elkarren artean konparaezinak dira, eta ezin dira batzuk besteetara erreduzitu. Konparaezintasun hori onartzeak berekin dakar, dilema doxastiko batzuen aurrean, beti erantzun zuzen bakar bat ez egotea. Ondorio hori, gabezia edo akats bat izan beharrean, abantaila teorikoa dela argudiatuko dut; izan ere, defendatuko dudana ikuspegi pluralistak hobeto islatzen du, nire aburuz, gure bizitza doxastikoei maiz duten konplexutasuna eta alderdi tragikoa.

2. Adibideak

Atal honetan bi adibide aurkeztuko ditut: ADISKIDETASUNA, hiru kasutan garatua, eta AMA FEMINISTA. Biek ala biek tentsio normatiboa duten egoerak irudikatzen dituzte. Izan ere, ikusiko dugunez, deskribatutako kasuetan badirudi betebeharrak doxastiko desberdinek aldi berean eta norabide kontrajarrietan presio egiten dutela. Adibide hauen eginkizuna ez da soilik dilema horiek ilustratzea; aitzitik, teoria hautagai desberdinek tentsio normatibo horiek nola azaltzen eta kudeatzen dituzten ebaluatzeko probaleku gisa balioko dute. Horrela, ondorengo atalean aztertuko diren proposamen teorikoen indarguneak eta mugak neurtzeko erreferentzia-puntu nagusiak izango dira.

2.1. Lehen adibidea: ADISKIDETASUNA

Irudikatu honako egoera hau:

1. KASUA: EZEZAGUNA

la ezagutzen ez duzun bizilaguna delitu larri baten susmagarri nagusia dela jakinarazi dizute. Polizia-txostenak bi lekuko independenteren testigantzak jasotzen ditu, zure bizilaguna delitua egiten ikusi dutela baieztatzen dutenak. Zure bizilagunak, ordea, ukatu egin du salaketa. Elkarriketa pribatu batean, berarengan konfiantza izateko eskatzen dizu esplizituki, frogak kezkarriak izan daitezkeela aitortu arren.

Izan bedi p “salatua erruduna da”. Edozein proposizioaren aurrean bezala, hiru jarrera doxastiko posible daude: p uste izatea, $ez-p$ uste izatea edo p -ri buruzko epaia bertan behera uztea. Nabardurak gorabehera, 1. KASU honen behin-behineko ebaluazioa honako hau litzateke. Lehenik eta behin, badirudi agente arrazional batek p uste izatea arrazoizkoa litzatekeela. Izan ere, eskura dagoen ebidentziak norabide horretan egiten du: bi lekuko independentek salatuaren erruduntasuna baieztatzen dute, eta kontrako norabidean haren ukazioa baino ez dugu. Gainera, ezin da baztertu ukazio hori bere burua errugabetzeko interesaren ondorio izatea. Bestalde, epaia bertan behera uztea ere jarrera arrazoizkotzat har daiteke; azken finean, bi lekukotzen eta ukazio bakar baten arteko desoreka ez da nahitaez aski auzia modu erabakigarrian ebazteko. Aitzitik, zailagoa dirudi agente arrazional batek $ez-p$ uste izatea. Eskura dugun informazioa kontuan hartuta, ez dirudi salatuaren

ukazio hutsak haren aurkako bi lekuko independenteen testigantzek baino pisu ebidentzial handiagoa izan dezakeenik.

Bada, kontuan izan kasuaren aldaera hau:

2. KASUA: LAGUNA

Zure lagun mina delitu larri baten susmagarri nagusia dela jakinarazi dizute. Polizia-txostenak bi lekuko independenteren testigantzak jasotzen ditu, zure lagun delitua egiten ikusi dutela baieztatzen dutenak. Zure lagunak, ordea, ukatu egin du salaketa. Elkarriketa pribatu batean, berarengan konfiantza izateko eskatzen dizu esplizituki; frogak kezkagarriak izan daitezkeela aitortu arren, bere lagun gisa zure konfiantza oso garrantzitsua dela azpimarratzen dizu.

Nola eragiten du aldaketa horrek *p*-rekiko jarrera doxastikoen ebaluazioan? Lehen kasuan bezala, ez dut uste hemen ere erantzun bakar eta eztabaida ezin bat dagoenik. Hala ere, egoera ez da berdina, oraingoan, susmagarria ez baita ezezagun bat, lagun mina baizik. Horrek, autore batzuen arabera, ebaluazio doxastikoa bera alda dezake. Izan ere, defendatu izan da benetako adiskidetasunak nolabaiteko partzialtasun epistemikoa eskatzen duela. Ikuspegi horren arabera, ezin dugu berdin erreakzionatu ezezagun baten aurrean eta lagun baten aurrean (Stroud 2006, Crawford 2019). Adiskidetasunak, neurri batean, lagunari konfiantza emateko prest egotea eskatzen du, eta horrek lagunak egiten dizkigun zenbait eskaerari —arrazoizko mugen barruan, noski— men egiteko joera ekar dezake. Hori horrela, lagun batek bere errugabetasunean konfiantza izateko eskatzen digunean, eskaera hori betetzea betebeharrak moral gisa uler daiteke. Interpretazio horri jarraituz, 2. KASUAN, 1. KASUAN ez bezala, lagunaren errugabetasunean sinestea jarrera egokitzaile har liteke. Hala ere, horrek ez du baztertzeko epaia bertan behera uztea ere aukera arrazoizkoa izatea; aitzitik, bi jarrerak agertzen dira hemen hautagai sinesgarri gisa.

Aurrera egin baino lehen, onartu beharra dago irakurle guztiek ez dituztela zertan partekatu adiskidetasunaren partzialtasun epistemikoari lotutako intuizioak. Izan ere, auzi horren inguruan ez dago adostasun zabalik literaturan. Goldbergerek (2019), esaterako, adiskidetasunaren partzialtasun epistemikoaren aurkako argudioak aurkeztu ditu. Ikuspegi horretatik, problematikotzat jo daiteke ebidentzia beraren aurrean jarrera doxastiko desberdinak hartzea salatuarekiko harreman pertsonala dela eta. Hala, 1. KASUAN salatua erruduna dela ondorioztatzeko nahikoa ebidentzia badago, batzuek defendatuko lukete ondorio bera atera beharko litzatekeela 2. KASUAN ere, adiskidetasunak ez bailuke ebidentziaren balorazioan eraginik izan behar.

Horren inguruan sakonago aritzeko aukera izango dugu aurrerago. Nolanahi ere, komeni da orain bertan aurreratzea adiskidetasunaren inguruko intuizio kontrajarri horien koexistentzia bateragarria dela artikulu honetan defendatzen dutan pluralismo normatiboarekin. Ikuspegi horren arabera, dimentsio normatibo desberdinak daude, eta haien eskakizunak ez dira beti elkarren artean bateragarriak edo koordinatuak izaten. Hain

zuzen ere, zenbait dilema doxastikotan, betebeharrak epistemikoak eta betebeharrak moralak norabide desberdinetan bultzatu dezakete agentea. Horrelako egoeretan, agenteak ezin du beti bere betebeharrak epistemikoa bete ideal moraletik urrundu gabe; era berean, baliteke bere betebeharrak morala betetzea ezinezkoa izatea ideal epistemikotik aldendu gabe. Ikuspegi hori aintzat hartuta, errazago uler daiteke zergatik sortzen dituen adiskidetasunarekiko partzialtasun epistemikoak hain intuizio desberdinak. Izan ere, kasu horien ebaluazioan, batzuen intuizioek dimentsio epistemikoari ematen diote lehentasuna, eta beste batzuenak, aldiz, dimentsio moralari.

Idea horiek garatu baino lehen, kontuan har dezagun erabilgarria izango zaigun kasuaren azken aldaera bat.

3. KASUA: LAGUNA + EBIDENTZIA SENDOAK

Akusazioa bera da, baina oraingoan bost lekuko independente ari dira istorioa berresten. Beste behin ere, lagunak ukatu egin du salaketa. Gainera, berarengan konfiantza izan dezazun eskatzen dizu, esplizituki eta behin eta berriz; guztiz jakitun da ebidentziak pisu handia duela bere aurka, baina bien arteko harremanaren balioari eta lagun gisa espero duen leialtasunari egiten die dei.

Kasu honetan, egoera ebidentziala zeharo aldatu da eta horrek, noski, jarrera doxastiko posibleen beste ebaluazio bat eskatzen du. Izan ere, frogak hartu duten sendotasuna kontuan hartuta, litekeena da 2. KASUAN lagunaren errugabetasunean leialtasunagatik sinesteko joera izango luketen askok ez mantentzea jarrera hori egoera berri honetan.

Non geratzen da, bada, adiskidetasunak eskatzen zuen balizko partzialtasun epistemiko hori? Ez al da aplikatzen egoera honetan ere? Bada, interpretazio posible bat zera da: 2. KASUAN erabakigarria izan zitekeen adiskidetasun-arauak ez du, inolaz ere, exijitzen ebidentzien aurrean itsu izateko beharra. Adiskidetasunarekin lotutako partzialtasun epistemikoak zera baino ez luke inplikatu: lagun bat egoera oso txarrean irudikatzen duen uste bat izateko, *ohikoa den baino ebidentzia gehiago* izan beharko genuke. Adiskidetasunaren araua horrela interpretatuz gero, ulertu dezakegu zergatik 2. KASUAN laguna sinesteko luketen askok ez lioketen konfiantza horri eutsiko horren pisutsuak diren frogen aurrean. Orain, horrek esan nahi du 3. KASU honetan jarrera doxastiko arrazional bakarra *p* uste izatea dela? Alegia, laguna erruduna dela uste izatea?

Nire ustez, azkarregi ateratako ondorioa litzateke hori. Izan ere, kontuan izan behar da dimentsio morala ez dela besterik gabe desagertzen 3. KASUAN. Lagunaren konfiantza-eskaerak ulergarria izaten jarraitzen du, hain zuzen ere, partekatzen den harremanarengatik, eta horri uko egitea, arrazoiz, traizio gisa bizi daiteke. 2. KASUAN laguna sinesteak eragin zezakeen adiskidetasun-arau berak dirau, baina orain tentsio handiagoan kokatzen da betebeharrak epistemiko indartu baten aurrean.

Bi kasuetan zehar, adiskidetasunaren arauaren egiturak berbera izaten jarraitzen du: lagunek zilegitasunez eska dezakete konfiantza, eta presio morala dago eskaera horiek

betetzeko. Kasu batetik bestera aldatzen dena, nire ustez, ez da indarrean dagoen arau mota, horren aurka dagoen presio epistemikoa baizik. 2. KASUAN, konfiantza-eskaera betetzeak galera epistemiko arina baino ez zekarren. 3. KASUAN, aitzitik, laguna sinesteak sakrifizio epistemiko askoz larriagoa eskatuko luke. Dena den, 3. KASUAN ere, konfiantzari uko egitea ez dator dohainik adiskidetasunaren ikuspegitik: kostu moral esanguratsua dakar.

Aurrera jarraitu aurretik, beharrezkoa da argitze bat. Izan ere, argudia daiteke deskribatutako egoerek ez dutela benetako gatazka normatibo bat irudikatzen, adiskidetasunaren leialtasun-eskakizuna frogen araberakoa delako. Alegia, baliteke ebidentzia-muga bat existitzea, zeinetan, frogen sendotasuna dela eta, leialtasun-eskaera bat jada ez den arrazoizkoa, eta, hortaz, adiskidetasun-araua jada ez den aplikagarria. Izan ere, froga ia ukaezinen aurrean (adibidez, nik neuk ikusi badut nire laguna delitua egiten bideo batean), ez dirudi desleiala nire laguna erruduna dela uste izatea, berak bere errugabetasunean sinestea erregutu arren. Badirudi, hortaz, behin balizko ebidentzia-muga bat gaindituta, tentsio normatiboa desagertu egingo litzatekeela, eta adiskidetasunarekin lotutako leialtasun-betebeharra bertan behera geratuko litzatekeela.

Zentzuzko objekzio bat bada ere, ez dut uste aurkeztutako gatazka normatiboa baliogabetzen duenik. Izan ere, balizko ebidentzia-muga horretara ailegatu baino lehen—zeinetan leialtasun-eskaerak arrazoizkoa izateari uzten dion— mailaketa handia egon daiteke. Alegia, ebidentzia-egoera sorta zabal batean zehar, lagun batek arrazoiz eska dezake konfiantza izatea berarengan. Noski, frogak pilatu ahala, konfiantza eustearen aurkako presio epistemikoa areagotu egiten da, baina eskaerak berak ez du, horrekin, indar normatibo oro galtzen, betiere, aipatutako ebidentzia-muga horretara ailegatu arte. Tarteko tarte horretan, konfiantzari uko egitea epistemikoki justifikatuta egon daiteke, eta, hala ere, adiskidetasunaren idealetik urrun. Izan ere, adiskidearen traizio-sentimendua ulergarria izango litzateke halako egoera batean. Horrek erakusten du tentsio normatiboa ez dela besterik gabe desagertzen ebidentziak indartu ahala, baizik eta modu mailakatuan irauten duela konfiantza-eskaerak erabat zentzuzkoa izateari uzten dion arte.

Ikusiko denez, nire proposamen pluralistak mota horretako gatazkek azaltzeko gaitasuna erakusten du. Aitzitik, erakutsiko dudana bezala, *intrusio-teoriek* zailtasunak izango dituzte horrelako adibideek irudikatzen dituzten egoera normatibo iraunkorrak azaltzeko. Reisnerren eredu mistoa bezalako aukerek, bestalde, ez dute izango beharrezkoa den malgutasunik azaltzeko. 2. KASUTIK 3. KASURA izan daitekeen jarrera-aldaketa. Alegia, Reisnerrek ezingo du azaldu zergatik izan daitekeen zentzuzkoa agente batentzat lagunari sinestea 2. KASUAN, eta ez, aldiz, 3. KASUAN.

Kritika horiek garatu baino lehen, hala ere, ikus dezagun eginkizun horretan erabilgarria egingo zaigun bigarren adibide bat.

2.2. Bigarren adibidea: AMA FEMINISTA

Irudikatu pertsona bat honako ezaugarri hauekin. Feminista konprometitu batek urteak daramatza emakumeek jasandako indarkeria sexualaren aurka borrokatzen, eta sexu-erasoen berri ematen duten emakumeek jasan ohi duten sinesgaiztasun sistematikoa auzitan jartzen. Berak uste du —ikerketa enpirikoan zein gogoeta moraletan oinarrituz—, emakumeen testigantzak pisu epistemiko handia merezi duela halako testuinguruetan, jasotzen duen ohiko eszeptizismoaren orde. Aldi berean, ama da, eta harreman estu eta maitekorra du bere seme nerabearekin; hori dela eta, hura zaintzeko, babesteko eta harengan konfiantza izateko betebeharrak sendoa sentitzen du.

Bada, orain, imajina dezagun honako egoera hau.

4. KASUA: AMA FEMINISTA

Aktibistaren semea sexu-eraso bat leporatu dio emakume batek. Salaketa zehatza da, zintzoa dirudi eta —bere horretan hartuta— pisu epistemiko handia izan behar duen horietakoa; are gehiago, kontuan hartzen badugu aipatutako emakumeen testigantzei balioa kentzeko dagoen joera sistematikoa. Hala ere, badaude zalantza egiteko aukera ematen duten elementuak: bi aldeetako artean trukaturiko mezu batzuek hainbat interpretazio onartzen dituzte; ezagun batzuek diote elkarrekintza adostua iruditu zitzaiela une horretan, eta beste batzuek, berriz, zalantzak adierazten dituzte. Semeak tinko ukatzen du salaketa, eta ziurtatzen du ez dela gertatu inolako erasorik.

Bada, demagun ikuspuntu epistemiko batetik ebidentzia, hain zuzen ere, ez dela erabakigarria, eta aktibista anbiguotasun horretan murgilduta dagoela.

Kasu honetan, hiru presio normatibo ezberdin daude. Lehenik, aktibistaren konpromiso feministaren muinean dagoen arau politiko eta moral bat dago: sexu-erasoen berri ematen duten emakumeengan konfiantza izatera bultzatzen duena, bereziki jasan ohi duten isiltzearen eta sinesgaiztasunaren historia luzea kontuan hartuta. Bigarrenik, gurasotasunaren harreman-arau bat dago: seme-alabak babestea kontuan hartuta, babes hori, ahultasun-une batzuetan, konfiantzaren bitartez gauzatu daitekeela. Hirugarrenik, arau epistemiko orokorra dago: ustea ebidentzietara egokitzea eskatzen duena. Kasu honetan, ebidentziaren ziurgabetasuna ikusita, judizioa bertan behera uztea edo sinesmen zuhurra izatea eskatuko lukeena.

Zehaztutako hiru dimentsio normatibo horien artean, ba al dago bat argi gailentzen denik?

Demagun aktibistak bere semea errugabea dela uste izatea erabakitzen⁴ duela. Uste hori emakumeek egindako salaketez fidatzeko duen konpromiso politikotik aldentzen da, eta

⁴ Kasu askotan, eta arrazoi ezberdinengatik, ez daukagu kontrol doxastikorik. Hots, ez dugu erabakitzen zer uste dugun eta zer ez. Adibidez, leihotik ikusten badut euria ari duela, ezinezkoa egiten zait uste izatea euririk ari ez duela. Hala ere, Pascalek (1976 [1670]: §233) jada defendatu zuen sinestera iristeko prozesua, neurri batean behintzat, subjektuaren borondatezko ekintzen bidez bideratu daitekeela.

baliteke ebidentziak hertsiki baimentzen duena gainditzea ere. Bestalde, baliteke salatzaileari sinestea; horrela, bere konpromiso feministak ohoratuko lituzke, baina ama-leialtasuna urratuko luke. Azkenik, agente epistemiko ideal baten moduan jokatu ahalko luke eta bere jarrera doxastikoak egokitu ebidentziak soilik baimentzen duen horretara. Kasu horretan, esan dugunaren arabera, epaia bertan behera utzi beharko luke. Azken kasu honetan, amatasun idealetik aldenduko litzateke eta, era berean, bere betebeharrak politiko-feminista ere urratuko luke.

Badirudi, hortaz, egoera honek benetako dilema doxastiko normatibo baten aurrean kokatzen gaituela.

Hala ere, aurreko adibidean esan bezala, onartu beharra dago eskaintako interpretazio hau ez dela eztabaidea. Izan ere, argudia daiteke halako egoeretan ez dagoela benetako dilema doxastikorik, zinez betebeharrak doxastiko bakarra dagoelako: epistemikoa; jarrera doxastikoa ebidentzietara egokitzea eskatzen duen hura. Horrelako ikuspegia dutenek esango lukete ulergarria izan daitekeela, *de facto*, ama batek bere semea sinestea eta hura babestea, baina, ulergarria izan arren, bere betebeharrak urratuko luke horrela jokatuko balu. Horrelako ikuspegi batek betebeharrak doxastikoa betebeharrak epistemikoarekin identifikatzen du. Hemen defendatzen dudana ikuspegi pluralistak, aitzitik, ez du horrelako identifikaziorik onartzen, baizik eta eremu doxastikoan dimentsio normatibo ezberdinen koexistentzia aldarrikatzen du.

Ikuspegi horren defentsa aurrerago garatuko dudana arren, kontuan hartu behar da intuizio kontrajarri horiek berak, neurri batean behintzat, pluralismo normatiboaren aldeko ebidentziaz har daitezkeela. Izan ere, intuizio horien arteko desadostasunak iradokitzen du kasu hauen ebaluazioan dimentsio normatibo bat baino gehiago dagoela jokoan, eta horiek ez dutela zertan norabide berean destatu. Betebeharrak desberdinak koexistitzen diren egoera batean, zentzuzkoa da pertsona ezberdinek horietako bakoitzak ezartzen duen presio normatiboari pisu desberdina ematea. Horregatik, batzuek lehentasuna emango diote betebeharrak epistemikoari, eta beste batzuek, aldiz, kasuan kasuko harreman edo konpromisoek ezartzen dituzten eskakizun moralei.

Aurkeztutako adibideak kontuan izanda, *intrusio-teoriek* eta Reisnerren eredu mistoak halako kasuak azaltzeko dituzten zailtasunak azter ditzakegu.

3. Intrusio-teoriak

Lehen begiratuan, badirudi intrusio-teoriek tresna egokiak eskaintzen dituztela aurkeztu berri diren adibideetan agertzen diren balizko gatazkak azaltzeko. Azter dezagun, bada, intrusio-teoriek diotena.

Tradizionalki, uste izan da uste bat eratzearen aldeko edo aurkako arrazoiak bi kategoriatan sailka daitezkeela: uste hori izatea *epistemikoki* arrazoizkoa izatea ala ez izatea eragiten dutenak eta uste hori izatearen arrazoizkotasun *praktikoari* eragiten diotenak. Arrazoi epistemikoen eta praktikoen arteko bereizketaren ulermen klasikoaren arabera, *p* proposizioa *egiazkoa* den ala ez zehazten laguntzen duten kontsiderazioek baino ez dute arrazoi epistemikoen estatusa; gainerako guztiek, kontsiderazio moralak barne, ustearen arrazoizkotasun praktikokoari eragiten diote, baina ez haren arrazoizkotasun epistemikoari.

Intrusioaren defendatzaileek, ordea, bereizketa hori zalantzan jartzen dute. Haien arabera, hainbat faktorek, esaterako akatsaren kostu praktikoek edo jokoan dauden kontsiderazio moralek, eragina izan dezakete, uste bat justifikatuta egoteko edo ezagutza izateko behar den ebidentzia-maila aldatzen baitute.

Nahiz eta sailkapen xeheagoak egin daitezkeen, ohikoa da intrusio-teoriak bi multzo nagusitan bereiztea: intrusio *pragmatikoa* eta intrusio *moral*a. Intrusio pragmatikoak, izenak dioen bezala, arreta jartzen du balizko akatsaren kostu praktikoetan, eta defendatzen du agentearen interes praktikoek igo dezaketela beharrezkoa den ebidentzia kopurua ustea (epistemikoki) justifikatuta egoteko. Horren adibide klasikoa da Fantl eta McGrathen (2002) proposatutako trenaren kasua.

Adibide horretan, bi subjektuk ebidentzia bera dute tren batek Foxboron geldialdia egingo duela uste izateko: tiketa erosi duen bidaiari fidagarri baten testigantza. Lehen kasuan, trena Foxboron gelditzea garrantzi txikiko kontua da; horregatik, jasotako informazioa nahikoa da trena han geldituko dela uste izatea justifikatuta egoteko. Bigarren kasuan, aldiz, subjektuaren etorkizun profesionala dago jokoan, eta Foxborora garaiz iristea ezinbestekoa da. Egoera horretan, testigantza bera ez da nahikoa: arrazoizkoa da informazio gehiago bilatzea eta testigantza egiaztatzea. Ondorioz, bigarren kasuan, lehen kasuaren ebidentzia bera egon arren, subjektuak ez du trena Foxboron geldituko dela uste izateko justifikaziorik.

Fantl eta McGrathen helburua da erakustea justifikazio *epistemikoa* ez dela beti eskuragarri dagoen ebidentziaren araberrakoa soilik. Ebidentzia bera izanik ere, ustea okerra izateak ekar ditzakeen ondorio praktikoek eragina izan dezakete ustearen estatus epistemikoan. Horixe da intrusio pragmatikoaren oinarritzko intuizioa: jokoan dagoenaren garrantziak baldintza dezake uste bat justifikatuta egoteko edo jakintza osatzeko behar den ebidentzia maila.

Intrusio moral

, neurri batean, intrusio pragmatikoaren tesiaren luzapen gisa uler daiteke. Teoria horren arabera, arrazoi moralek ere eragina izan dezakete jarrera doxastiko baten estatus epistemikoan. Hortaz, intrusioa ez da mugatzen ondorio praktikoaren eraginera, baizik eta uste baten edukiek edo ezaugarri moralek ere parte har dezakete justifikazio epistemikorako behar den ebidentzia-maila zehazterakoan. Intrusio morala hobeto ulertze aldera, kontuan izan Rima Basuk (2019) proposatutako adibide hau.

Demagun eliteko klub sozial batean zaudela. Klubaren historia diskriminatzailearen ondorioz, langile guztiak beltzak dira, eta bazkideen artean, aldiz, oso pertsona beltz gutxi dago. Berokia jasotzera zoazela, gizon beltz dotore bat ikusten duzu sarreran zutik, eta langilea dela ondorioztatzen duzu. Egia da eskura duzun ebidentziak ondorio hori babesten duela: klubeko pertsona beltz gehienak langileak dira. Hala ere, intrusio moralaren defendatzaileen arabera, horrek ez du nahitaez esan nahi uste hori epistemikoki justifikatua dagoenik. Izan ere, gizon hori langilea dela uste izateak arrisku moral berezi bat dakar, hau da, pertsona bat arraza-kategoria baten arabera epaitzea eta historikoki baztertua izan den

talde bati lotutako estereotipoak betikotzea. Horregatik, Basuren arabera, kasu honetan justifikazio epistemikorako behar den ebidentzia-maila handiagoa da.

Intrusio-teorien baitan dagoen aniztasuna gorabehera,⁵ esan daiteke ikuspegi guztiak lotzen dituen *purismo epistemikoaren* ukapena dela; alegia, jarrera doxastikoen estatus epistemikoa ebidentzia kontuek soilik zehazten dutela dioen ideari uko egitea.

Intrusio-teoriek gure adibideak nola kudeatzen dituzten aztertu baino lehen, komeni da teoria horiek alderatzea antzekoa dirudien baina oinarrian ezberdina den beste teoria batekin: kontestualismo epistemikoarekin.⁶

Kontestualismo epistemikoa, nagusiki, tesi semantiko bat da (DeRose 1992, Cohen 1999): haren arabera, “ezagutu” familiako terminoek erlazio epistemiko desberdinak izendatzen dituzte elkarriketa-testuinguru desberdinetan; ondorioz, ezagutza-esleipenen egia-baldintzak aldatu egiten dira testuinguru bakoitzean indarrean dauden estandarren arabera. Horregatik, lehen begiratuan, eman dezake kontestualismo epistemikoak intrusio-teorien antzeko ondorioak dituela; izan ere, bien arabera ondorio praktikoen garrantzia handitzen denean ezagutza esleitzeko ebidentzia-maila zorrotzagoa eskatzen da. Hala ere, sakoneko desberdintasun bat dago bi teorien artean. Intrusio-teoriek defendatzen dutena ez da tesi semantiko bat, baizik eta izaera metafisikoa eta normatiboa duen baieztapen bat. Intrusio-teorien arabera, faktore praktikoez, moralez edo bestelako faktore ez-ebidentzialez agente baten estatus epistemikoan bertan eragin dezakete.⁷ Gainera, kontestualismo epistemikoa tradizionalki *ezagutza* esleipenetara mugatu da; intrusio-teoriek, berriz, estatus epistemikoa

⁵ Bolingerrek (2020) azpimarratzen duen bezala, “intrusio” etiketak motibazio zein mekanismo aldetik nabarmen bereizten diren teoria-sorta zabala biltzen du. Intrusio moralaren bertsio batzuek, intrusio pragmatikoaren ildotik, diote garrantzi moralak uste justifikaturako atalase ebidentziala igo dezakeela, beharrezko ebidentzia handituz edo baztertu beharreko alternatibak zabalduz (Buchak 2014, Bolinger 2018, Fritz 2017, Moss 2018). Beste batzuek, aldiz, diote zenbait uste epistemikoki onartezinak direla, ez ebidentzia faltagatik, baizik eta haien izaera moralak zuzenean higatzen duelako haien onargarritasun epistemikoa (Basu eta Schroeder 2019, Basu 2019).

⁶ Eskerrak eman nahi dizkiot *Gogoako* ebaluatzaile anonimo bati puntu hau argitzera bultzatu izanagatik.

⁷ Estatus epistemikoari buruz hitz egiterakoan, intrusioaren defendatzaileek subjektu batek berez duen propietate edo erlazio epistemikoari egiten diote erreferentzia, eta ez propietate hori esleitzeko erabiltzen ditugun estandarrei. Hau ulertzeko baliagarria da Sarah Mossek (2024) *azaleko mendekotasun-baieztapenak* (*cheap dependence claims*) eta *mendekotasun sakoneko baieztapenak* (*deep dependence claims*) deitzen dituenen arteko bereizketa egitea. Lehenengoek mendekotasun azalekoa edo semantikoa adierazten dute: testuinguruarekiko sentikorra den termino baten aplikazioa testuinguruaren arabera aldatzen dela baino ez dute esaten. Esaterako, 1,70 metro inguruko atleta bat *altua* den ala ez egiten duen kirolaren arabera da, kirol bakoitzean altuerari buruzko estandar desberdinak erabiltzen direlako. Mendekotasun sakoneko baieztapenek, aldiz, propietateari berari egiten diote erreferentzia: pertsona bat *altua* den ala ez faktore genetiko eta fisiologikoen arabera da, aplikatzen den altueraren estandarra edozein dela ere. Mossek dioenez, intrusioaren defendatzaileek antzeko mendekotasun sakoneko baieztapen bat egiten dute estatus epistemikoei dagokienez.

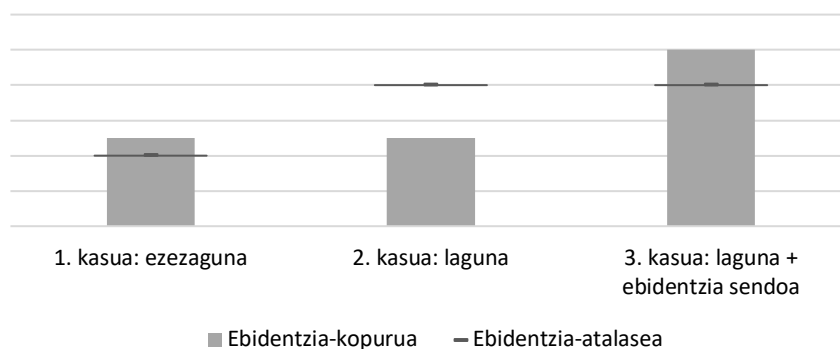
modu zabalagoan hartzen dute aztergai, besteak beste, *justifikazioa*, *arrazionaltasuna* eta *zilegitasun epistemikoa* nozioak barne hartuz. Esparru zabalago horrek dimentsio normatibo nabarmena ematen die intrusio-ikuspegiei. Zentzu horretan, intrusio-teoriek arreta berezia jartzen dute pentsamendu arrazionala gidatzen duten arauetan eta agente epistemikoaren betebeharrak doxastikoetan.

Puntu hori argituta, azter dezagun intrusio-teoriek nola kudeatzen dituzten gure adibideak.

3.1. Intrusio-teoriak eta ADISKIDETASUNA

Lehen aipatu bezala, intrusioaren defendatzaileek ADISKIDETASUNA adibidea azal dezakete ebidentzia-atalaseen aldaketaren bidez. Argumenta lezakete, esaterako, 1. eta 2. KASUETAN ebidentzia kopurua berbera izan arren, 2. KASUAN adiskidetasun-balioek ebidentzia-atalasea igotzen dutela. Hori dela eta, 1. KASUAN ebidentzia nahikoa bada ere salaketan sinesteko, 2. KASUAN egoeraren garrantzi moralak atalase zorrotzagoa ezartzen du; ondorioz, lehen kasuan nahikoa zen ebidentzia ez da jada nahikoa salaketan sinesteko. Labur esanda, adiskidetasunak ohikoa baino ebidentzia-kopuru handiagoa eskatzen du. Azkenik, 3. KASUAN, ebidentzia-kopurua handia denez, adiskidetasun-arauak ezarritako atalase altuagoa gaingitu dezake. Hiru kasuen arteko alderaketa hobeto ulertzeko, ikusi ondoren aurkezten den irudia.

1. irudia. Intrusio-teoriak eta ADISKIDETASUNA

Beraz, dirudienez, intrusio-teoriek adiskidetasunaren adibidean gertatzen diren aldaketa doxastiko intuitiboak azal ditzakete. Gainera, intrusio-teoriek ideia sinesgarri bat jasotzen dute: adiskidetasunak partzialtasun epistemikoa eska badezake ere, horrek ez du esan nahi ebidentziaren aurrean itsu egon behar denik edo erabateko irrazionaltasunera jauzi egin behar denik. Eraitza hori lortzen da, ikusi dugunez, kontsiderazio ez-epistemikoei justifikaziorako —gaingitu daitekeen— ebidentzia-atalasea igotzen utziz.

Alabaina, nire ustez, intrusio-teoriek garestiegi ordaintzen dute lorpen hori; izan ere, gatazka normatiboa argitu beharrean, desegin egiten dute. Arau epistemikoak eta moralak kalkulu ebaluatibo beraren partetzat hartzen ditu, eta, ondorioz, haien arteko benetako tentsioa egon daitekeelako aukera ezabatzen du. Baina tentsio horixe da, hain zuzen,

ADISKIDETASUNAK (eta 2. adibideak: AMA FEMINISTA) azaleratzen duena. 2. KASUKO agenteak konfiantza izateko inperatibo moral bati egiten dio aurre, nahiz eta ebidentziak kontrako norabidera bultzatu; 3. KASUKO agenteak, berriz, ebidentzia ia ukaezinaren pisua onartu behar duela dirudi, baina kostu moralak, neurri batean, hor dirau.

Intrusio-teorien interpretazioaren arabera, ordea, ez dago halako gatazkarik. Intrusio-teorien ondorio erradikal eta zalantzarria honako hau da: lagunaz fidatzea ez da soilik agentearen betebeharra, leialtasunaren arau moralak hala eskatzen duelako; aitzitik, betebeharr hori betebeharr *epistemiko* gisa ere ulertu behar da. Alegia, intrusio-teorien arabera, epistemikoki ideala den agente batek horrela jokatu beharko luke. Hori, noski, arazotsua da. Ez da soilik planteatzen halako leialtasun bat zor dugula zentzu moralean; gainera, leialtasun hori betebeharr epistemiko bihurtzen da.

Arazoaren muina ulertzeko, kontuan har dezagun honako egoera hau. Kokatu gaitzen berriz 2. KASUAN. Gogoratu, ebidentziak lagunaren aurka egiten du, baina ez modu erabakigarrian. Orain, imajina ditzagun bi pertsona, zeinek egoera horren aurrean modu desberdinean erreakzionatzen duten: Buru eta Bihotz. Buruk neutraltasunez jokatu behar duela uste du. Badaki bere laguna minduko duela, eta horrek ezinegona eragiten dio. Hala ere, uste du ezin duela salatuarekin duen harremanak bere epaia baldintzatzea onartu. Justuena ebidentzietan soilik oinarritzea dela iruditzen zaio. Horregatik, kostata bada ere, bere laguna erruduna dela sinesten du. Bihotzek, berriz, bere burua lagun leialtzat dauka. Badaki ebidentziak ez duela bere lagunaren alde egiten, baina uste du hari konfiantza zor diola eta, horrenbestez, haren errugabetasunean sinestea erabakitzen du.

Bada, intrusio-teorien arabera, adiskidetasunak dakarren partzialtasun epistemikoa onartuz gero, epistemikoki ideala den agenteak Bihotzek jokatzen duen bezala jokatu beharko luke. Ondorio hori, ordea, erabat kontraintuitiboa da. Lagunaren aldeko presio normatiboren bat badagoela onartuta ere, ez dirudi egokia presio hori eremu epistemikoan kokatzea; eta proposatutako egoerak hori modu bereziki argian erakusten du.

Noski, intrusio moralaren defendatzaile batek eragozpen hori saihestu dezake adiskidetasunaren partzialtasun epistemikoa ukatuz. Alabaina, estrategia horrek kostu teoriko handia du. Izan ere, auzia eztabaidagai bada ere, adiskidetasunak nolabaiteko partzialtasun epistemikoa eskatzen duela dioen intuizioa zabaldua eta *prima facie* sinesgarria da. Horrenbestez, intuizio hori baztertu behar izatea ez da intrusio-teoriek arin har dezaketen konpromisoa.

Argi gera bedi: nire kritikak ez du esan nahi kontsiderazio moralak gogoeta doxastikotik erabat baztertu behar direnik. Aitzitik, kritikak intrusioaren beraren mekanismoa jartzen du zalantzan; hau da, garrantzi moral horrek ustearen estatus epistemikoa aldatuz jardun behar duelako ideia. Onar daiteke balio moralek zilegizko eginkizuna dutela deliberazio doxastikoan, balio horiek eremu epistemikoarekin kolapsatu beharrik gabe. ADISKIDETASUNAREN eta AMA FEMINISTAREN kasuek agerian uzten dutena da bi inperatibo desberdin, eta maiz kontrajarri, existitzen direla: “betebeharr” epistemiko huts bat, egia

bilatzen duena eta ebidentziaren pisuari erantzuten diona; eta “betebehar” ez-epistemiko bat, kasu hauetan, leialtasunaren, zaintzaren eta konpromiso politikoaren eskakizunei erantzuten diena. Azken horri lehenengoan “infiltratzen” uzten diogunean, agentearen esperientzia bi eskari baliozko baina bateraezinen arteko benetako borroka gisa deskribatzeko gaitasuna galtzen dugu. Bereizketa horri eusteak aukera ematen digu ikusteko agente bat moralki zuzen egon daitekeela bere lagunarengan konfiantza izatean, nahiz eta, ikuspuntu hertsiki epistemiko batetik, behar gisa justifikatu gabe egon.

Gatazka islatzeko ezintasun hori Basuk eta Schroederrek (2019) formulatutako koordinazio-arazoan ikusten da argien. Intrusio-teorien aldekoak diren egile horien arabera, arau epistemikoak eta moralak ezin dira desbideratu: uste bat moralki onartezina bada, epistemikoki ere onartezina izan behar duela defendatzen dute. Basuren eta Schroederren terminologian, jarrera doxastikoaren ebaluazio moralak eta epistemikoak koordinatuta egon behar dute nahitaez.

Haien argumentua barkamenari buruzko intuizioetan oinarritzen da, honako adibide honen bidez ilustratua.

Bikotekide alkoholiko ohia eta konfiantza

Iraganean alkoholismoarekin borrokatu duzu, baina zortzi hilabete daramatzazu edan gabe. Ekitaldi profesional batean norbaitek besapean ardoa nahi gabe isuri dizu, eta etxera itzuli zara. Zure emazteak, alkohol usaina hartzean, berriz edaten hasi zarela sinesten du. Ez dizu akusazioa ozen egiten, baina haren begietan ikus dezakezu. Zure historia kontuan hartuta eta, ebidentzia ikusita, haren sinesmena ulargarria izan arren, minduta sentitzen zara; batez ere, arratsalde horretan edan gabe mantentzea zuretzat garaipen bat izan delako. Haren uste hutsa traizioa dela sentitzen duzu.

Basuk eta Schroederrek bidegabekeria doxastikoaren (*doxastic wronging*) kasutzat hartzen dute adibide honek irudikatutako egoera, eta iradokitzen dute, egoera honetan, emazteak barkamena zor diola bere bikotekideari. Alabaina, haien argumentuaren arabera, inork ez du barkamenik eskatu behar epistemikoki akatsik gabekoak diren usteengatik. Beraz, uste horrek ez lituzke arau epistemiko guztiak beteko. Argumentua honela formula daiteke:

P1: Ez da barkamenik zor arau epistemiko guztiak betetzen dituzten usteengatik.

P2: Bikotekide alkoholikoaren kasuan, barkamena zor da.

O: Usteak ez ditu arau epistemiko guztiak betetzen.

P1 premisa zein horrek sostengatzen duen koordinazio-tesia ukatzen ditut. Lehenik eta behin, arau epistemikoen eta barkamenaren arteko lotura zalantzazkoa da. Barkamena faktore erlazionalek, emozionalek eta kulturek moldatzen dute; ez dira akats epistemikoen adierazle fidagarriak. Inork barkamena zor dezake arau ez-epistemikoak hausteagatik —hala nola konfiantzazkoak, zaintzakoak edo elkartasunezkoak—, nahiz eta haren ustea ebidentzialki justifikatuta egon.

Bigarrenik, Basu eta Schroederren argudioaren mesedetan, P2 premisa onartuko dut, nahiz eta hori bera eztabaidagarria izan daitekeen.⁸ Emazteak barkamena eskatu behar du, baina ez arau epistemikoak hautsi dituelako, konfiantza erlazionalaren arau moral bati eutsi ez diolako baizik. Haren ustea arrazionala zen, baina, hala ere, mindu egin zuen bikotekidea. Leialtasunagatik, adibidez, ustea goizegi sortzea saihestu zezakeen —nahiz eta ebidentzia nahikoa izan—, senarrari zalantzaren onura emanez edo ebidentzia gehiago bilatuz.

Bereizketa hori are argiago geratzen da kasu aldatu batean, non emaztearen ustea justifikatua zein egiazkoa den. Kasu horretan ere, nire ustez, senarra minduta (edo bidegabekeria baten biktima) senti daiteke. Bi aldeek dute arrazoiak, bakoitzak bere eremu normatiboaren barruan: emaztea epistemikoki errugabea da; senarra moralki justifikatuta dago traizioa sentitzean. Harreman estuetako tentsio-une horiek maiz ihes egiten diete judizio normatibo sinpleei; eskakizun moralen eta erantzukizun epistemikoen arteko elkarrekinntza konplexua islatzen dute, non bi aldeek huts egin dezaketen modu desberdin baina ulargarrian.

Horrek arau epistemikoen eta moralen independentziari eustearen balioa erakusten du. Basu eta Schroederren aurka, arau horiek ez dute zertan koordinatu. Mundu erreala normatiboki nahasia da: usteak moralki onartezinak eta, aldi berean, epistemikoki justifikatuak izan daitezke. Koordinazio-tesiak konplexutasun hori ukatzen du, teoria txukun baten izenean. Baina eremu normatiboen independentzia onartzeak, nire ustez, gure esperientzia zehatzago islatzen du (ideia hau 5. atalean garatuko da).

Jakina, arrazoi epistemikoen eta ez-epistemikoen arteko bereizketa zorrotzari eusteak badu bere kostua. Berehala sortzen da galdera: nola kudeatu behar dira —kudea badaitezke— arrazoi kontrajarriak dilema doxastikoetan? Galdera horri heldu aurretik, azter ditzagun intrusio-teoriek bigarren adibidearekin (AMA FEMINISTA) dituzten zailtasunak.

3.2. Intrusio-teoriak eta ADISKIDETASUNA

Bigarren adibideak beste mota bateko erronka planteatzen die intrusio-teoriei. ADISKIDETASUNAREN kasuan ez bezala —non tentsio nagusia arau epistemikoen eta arau ez-epistemiko bakar baten artekoa baitzen—, AMA FEMINISTAREN kasuak eremu ez-epistemikoaren beraren barruko gatazka bat dakar. Amak modu independentean oinarritutako bi presio ez-epistemiko gutxienez pairatzen ditu: sexu-erasoak salatzen dituzten emakumeengan konfiantza izateko konpromiso politiko eta morala, batetik; eta amatasunean oinarritutako betebeharrak erlazionala, bere semearen onena sinetsi eta bera

⁸ Izan ere, pentsa daiteke emazteak ez diola senarrari barkamenik zor, ez baitu akusaziorik egin, ezta susmo horren arabera jokatu ere; kasu horretan, gaizki-ulertu bat edo azalpen bat eskatzen duen egoera litzateke, barkamen-eskaera bat baino gehiago. Eskertzen diot *Gogoako* ebaluatzaile anonimo bati puntu hori azpimarratu izana.

babestekoa, bestetik. Eskari horiek kontrako norabideetan tira egin dezakete, kontsiderazio epistemikoak jokoan sartu baino lehen ere.

Kasuaren ezaugarri hori funtsezkoa da. Intrusio-teoriek defendatzen dute kontsiderazio ez-epistemikoek ustearen estatus epistemikoa partzialki zehazten dutela. Baina kontsiderazio horiek intrusio hori gauzatu ahal izateko, lehenik eta behin ahots normatibo bateratu batez hitz egin behar lukete. AMA FEMINISTAREN kasuak erakusten du suposizio hori funtsik gabekoa dela. Arau ez-epistemikoek elkarrekin gatazka dutenean, intrusio-teoriek azalpen bat zor digute: arau horietatik zein den epistemikoki garrantzitsua, eta zergatik.

Intrusio-teoriek azalpen printzipiodun bat zor digute zehazteko zein arrazoi ez-epistemikori baimentzen zaion estatus epistemikoan eragitea eta zeini ez. Kontsiderazio estetikoak ere, adibidez, infiltra daitezke justifikazio epistemikoan? Hala ez bada, zein oinarriren gainean onartzen dira kontsiderazio moral edo pragmatikoak, eta estetikoak, berriz, baztertu? Muga hori marrazteko *ad hoc* ez den irizpiderik gabe, arrazoi ez-epistemiko mota jakin batzuetara mugatzea arbitrarioa dirudi.

Purismo epistemikoak emaitza korapilatsu hori saihesten du. Purismoaren ikuspegitik, AMA FEMINISTAREN kasuko jarrera doxastiko epistemikoki egokia elementu ebidentzialek zehazten dute erabat, eta ez agentearen konpromiso moral, politiko edo erlazionalek. Agenteak pairatzen dituen presio politiko eta erlazionalek, ikuspegi orokor batetik garrantzitsuak izan arren, ez dute ebaluazio *epistemiko* hori aldatzen. Horren ordez, modu batera edo bestera uste izateko arrazoi ez-epistemiko bereiziak sortzen dituzte. Ondoriozko dilema erreala da, baina ez da dilema epistemiko bat. Eremu normatiboen arteko gatazka bat da —eta, kasu honetan, baita eremu ez-epistemikoaren beraren barruko gatazka bat ere—.

Horrek aukera ematen dio puristari “nahasmena” dagokion lekuan kokatzeko. Mundua moralki eta politikoki plurala izan daiteke, horrek justifikazio epistemikoa ezegonkor edo zehaztugabe bihurtu gabe. Intrusio-teoriek, aldiz, lausotu egiten dute bereizketa hori. Gure bizitza praktikoaren konplexutasun normatiboari lekua egin nahian, eremu epistemikoa barne-gatazkaz betetako espazio ebaluatibo zabalago batean urtzeko arriskua hartzen dute. AMA FEMINISTAREN kasuak argi uzten du mugimendu horren kostua. Behin onartuta arau ez-epistemikoek beren artean gatazka izan dezaketela, intrusioak ez du eskaintzen tentsio doxastikoa azaltzeko biderik; tentsio hori justifikazio epistemikoaren barrura lekualdatu besterik ez du egiten.

4. Reisnerren Ikuspegi Mistoa

Andrew Reisnerrek (2008) ikuspegi misto bat proposatzen du, zeinak, intrusio-teoriak ez bezala, arrazoi epistemikoen eta ez-epistemikoen bereizgarritasunari eusten dion. Bereizketa mantentzeak, ordea, beharrezkoa egiten du mekanismo printzipiodun bat formulatzea zehazteko zein arrazoi motak nagusitu behar duen gatazka-kasuetan.

Reisnerren proposamena “baliogabetze-funtzio” (*defeating function*) bat da: egitura formal bat arrazoi epistemikoak eta ez-epistemikoak nola erlazionatzen diren azaltzeko diseinatua.

Reisnerren eredua suposizio honetatik abiatzen da: arrazoi ebidentzialak zein pragmatikoak izan daitezke uste izateko arrazoi onargarriak, baina haien eginkizuna desberdina da. Arrazoi ebidentzialek egiarekin eta fidagarritasunarekin dute zerikusia; arrazoi pragmatikoak, aldiz, uste bati eusteak dakartzan ondorio onuragarriekin lotzen dira. Reisnerren arabera, bi arrazoi mota horiek ezin dira, besterik gabe, zuzenean konparatu, “pisutsuago” zein diren zehazteko. Aitzitik, zera da Reisnerrek proposatutako baliogabetze-funtzioa: arrazoi pragmatikoek garrantzi-atalase jakin bat gainditzeko dutenean, arrazoi ebidentzialak “baliogabetu” edo “isilarazi” egiten dituzte, eta normatiboki isil bihurtzen dituzte baten batek zer uste behar duen zehazteko orduan. Alegia, arrazoi pragmatikoak balio kritiko batera iristen edo hori gainditzeko badute, orduan haiek soilik zehazten dute zer uste behar den, dena aintzat hartuta (*all things considered*).⁹ Hau da, arrazoi ebidentzialak isilarazi egiten dira. Aitzitik, atalase horren azpitik, arrazoi ebidentzialek bakarrik dute garrantzia eta, hortaz, garrantzi-atalasea ez bada gainditzeko, arrazoi ebidentzialek soilik zehaztuko dute uste behar dena, dena aintzat hartuta.

Reisnerrek honako adibide hau proposatzen du: irudikatu saskibalo jokalari bat, zeinaren konfiantzak bere errendimenduan eragiten duen. Arrakasta izateko probabilitate txikia adierazten duen ebidentzia egon arren, jokalaria arrakasta izango duela uste beharko luke, jokoan dagoena asko delako eta konfiantzak bere aukerak hobetzen dituelako. Reisnerrek berak proposatutako beste adibide adierazgarriago bat gaixo terminal batena da: sendatuko dela uste beharko luke —ebidentzia sendorik ez izan arren—, uste horrek bizirauteko probabilitatea modu neurgarrian handituko balu.

Horrelako egoeretan, interes praktikoak hain dira handiak, non, Reisnerrek iradokitzen duenez, ez baitirudi kontsiderazio ebidentzialek duten pisu normatiboa nahikoa denik agindu pragmatikoa gainditzeko. Reisnerren hitzetan:

... goikoa bezalako egoeretan, badirudi arrazoi bilduma bakar batek ere ez lukeela garrantzirik izango arrazoi pragmatiko ikaragarri indartsuen aurrean. Arrazoi (epistemiko)ek, baldin eta sentitzen badugu ez direla balio duten gauza bakarra,

⁹ “Dena aintzat hartuta” (*all-things-considered*) uste izan beharreko hori uste bati dagozkion arrazoi guzti-guztiak pisatzearen ondorioz lortzen den epai normatibo gisa ulertzen da normalean. Eremu normatibo konkretu bakoitzari dagozkion betebeharrak espezifikoei kontrajartzen da; adibidez, (ebidentzia ikusita) *epistemikoki uste beharko* litzatekeenarekin edo (ondorio moralak ikusita) *moraliki uste beharko* litzatekeenarekin. “Dena aintzat hartuta” emandako aginduak balantze orokorra islatzen du, gatazkan egon litezkeen gogoeta epistemiko eta ez-epistemiko horiek aintzat hartu ondoren; beraz, azken ondorio normatiboa adierazten du, eta ez ikuspuntu bati soilik dagokion ebaluazio partzial bat.

badirudi indar guztia galtzen dutela zer uste behar dugun zehazteko orduan.¹⁰
(Reisner 2008: 22)

Reisnerren proposamenak zentzuzkoa dirudien arren aurkezten dituen muturreko kasuen argitara, haren bideragarritasuna apaldu egiten da hain argiak ez diren egoeretan aplikatzean; horietan, nire ustez, Reisnerren ereduak iragarpen okerrak egiten ditu. Aurreratu dezakedanez, badira kasu batzuk —2. atalean aurkeztutakoak, esaterako— non kontsiderazio ez-epistemikoak ustearen eraketan erabakigarriak izateko nahiko indartsuak diren, baina ez, ordea, arrazoi epistemikoak erabat isilarazteko edo haiek gainditzeko gaitasunik gabe uzteko bezain erabatekoak.

Izan ere, erreparatu nola Reisnerren ereduak zailtasunak dituen ADISKIDETASUNA bezalako kasuak kudeatzeko, non ebidentziaren indarrak garrantzia izaten jarraitzen duen interes pragmatikoak esanguratsu bihurtu ondoren ere. Reisnerren ereduaren arabera, arrazoi ez-epistemikoak (edo “pragmatikoak”, bere terminologian) erabakigarriak direnean, atalasea gainditutzat jotzen da, eta arrazoi epistemikoak, ondorioz, isilarazi egiten dira. Hau da, behin interes ez-epistemikoak aski handiak direnean, kontsiderazio epistemikoek ez lukete eraginik izan behar baten batek zer uste behar duen zehazteko orduan. Baina horrek, ikusi dugun bezala, arazo bat sortzen du 3. KASUAN (LAGUNA + EBIDENTZIA SENDOA). Hemen, garrantzi praktikoak 2. KASUKO (LAGUNA) berbera izaten jarraitzen du: alegia, bi kasuetan existitzen dira leialtasunarekin lotutako arrazoiak usteari eusteko. Beraz, Reisnerren logikari jarraituz, garrantzi praktikoaren atalaseak gaindituta egon beharko luke lehendik ere, eta arrazoi epistemikoek normatiboki isil jarraitu beharko lukete. Alabaina, iragarpen horrek talka egiten du gure intuizioekin: ebidentzia askoz indartsuagoa den 3. KASUAN, ez dirudi zuzena konfiantzari eustea. Badirudi puntu bat dagoela non *kostu epistemikoa* handiegia bihurtzen den, nahiz eta interes moralak bere horretan jarraitu.

Reisnerren eredua bateraezina da aldaketa mota horrekin; izan ere, atalasea igarotzea gertaera bitar gisa tratatzen du —arau epistemikoak behin betiko isilarazten ditu—, eta ez arrazoi mota biek etengabeko indar normatiboari eusten dioten prozesu gisa. Reisnerren ereduak ez du bereizketa hori aintzat hartzen, behin atalasea gaindituta, arrazoi epistemikoak isiltzat jotzen dituelako. Ondorioz, Reisnerren ereduari jarraitzeak hau inplikatu luke: hasierako kontrako ebidentzia esanguratsuaren aurrean lagun bati konfiantza ematea exijitzen bazaio norbaiti, lagun horrengan konfiantza izaten jarraitu beharko lukeela ebidentzia indartu ahala —baita ebidentzia erabatekoa denean ere—;¹¹ inplikazio hori, ordea, ez dator bat gure ohiko intuizio normatiboekin.

¹⁰ [... in situations like the above, it seems that no collection of reasons would be relevant in the face of the overwhelmingly strong pragmatic ones. The (epistemic) reasons, if we feel that they are not the only thing that count, seem to lose their force altogether in determining what we ought to believe].

¹¹ Goian aipatu bezala, pentsatzekoa da badagoela puntu bat non, ebidentziaren indarra ikusita, konfiantza-eskaria ez den jada zentzuzkoa, eta dagokion arau ez-epistemikoak —hemen, adiskidetasunaren arauak— aplikatzeari uzten dion. Hala ere, 2.1 atalean eztabaidatu bezala, oraindik ere mailakatze-tarte handia dago atalase hori gainditu baino lehen.

Garrantzitsua deritzot argitzeari objekzio horrek nora naraman —eta nora ez—. Ez naiz iradokitzen ari 2. KASUAN lagunarengan konfiantza izan behar dela eta 3. KASUAN, berriz, jarrera doxastiko egokia laguna ez sinestea dela, dena aintzat hartuta. Izan ere, ikusiko denez, horrelako baieztapen kategorikoak gaizki egokitzen dira geroago defendatuko dudan neurtezintasunarekin. Kontua ez da emaitza doxastiko zuzena modu zehatz batean aldatzen dela defendatzea, baizik eta agente batentzat normatiboki ulergarria izan daitekeela bere jarrera doxastikoa *berrikustea* egoera ebidentzialak aldatu ahala.

Reisnerren ereduak baztertzen duena, hain zuzen, aukera horixe da. Behin garrantzi praktikoaren edo moralaren atalasea igarota, arrazoi epistemikoak normatiboki isilaraziak dira. Ondorioz, ebidentzia mailan gertatzen diren balizko geroko aldaketak garrantzirik gabe geratzen dira baten batek zer uste behar duen zehazteko orduan. Reisnerren ikuspuntutik, akats bat litzateke ustea berrikustea ebidentzia indartsuagoaren argitara, kontsiderazio epistemikoek ez baitute jada inolako estatusik berrikuste hori bultzatzeko. Zentzu horretan, eredu bateraezina da ebidentzia metatzeak agentearen jarrera doxastikoan eragina izan dezakeela dioen ideiarekin, behin arrazoi ez-epistemikoak erabakigarri bihurtu direnean.

Aldiz, hemen defendatuko dudan ikuspegi pluralista guztiz bateragarria da berrikuste doxastiko horrekin. Nahiz eta dena aintzat hartuta uste zuzen bakar eta eksklusiborik ez egon, agenteek egoera ebidentzialaren aldaketei erantzuteko gaitasuna izan dezakete oraindik. Arrazoi epistemikoak sendotu ahala, usteari eustearen kostu epistemikoa handitu egiten da, eta aldaketa horrek, modu ulergarrian, hausnarketa bultzatu dezake —nahiz eta arrazoi moralek edo erlazionalek presio normatiboa egiten jarraitu—. Ikuspegi honetan aldatzen dena ez da agindu zehatz bat, baizik eta agentearen egoera normatiboaren egitura: ebidentziaren pisua handitu ahala, desbideratze epistemikoa ere handitu egiten da, arrazoi ez-epistemikoek indarrean jarraitzen badute ere. Reisnerren ereduak ezin du dinamika hori kudeatu.

Azter dezagun, beraz, hemen defendatuko dudan ikuspegi pluralista.

5. Pluralismo normatiboa eta konparaezintasuna

Aurrera egin baino lehen, bil ditzagun hariak. Orain arte esandakoaren arabera, intrusio-teoriak zuzen daude tematzean gure bizitza doxastikoek ehundura morala dutela eta kontsiderazio moralek zer uste behar dugun zehazteko benetako presioa eragin dezaketela. Intrusio-teoriei egindako kritika ez dago intuizio horretara bideratuta, intrusio-teoriek horri leku egiteko duten modura baizik: purismo epistemikoa ukatuz eta, hainbat kasutan, eremu epistemiko eta ez-epistemikoaren koordinazioa asumituz, ADISKIDETASUNA eta AMA FEMINISTA bezalako kasuek azaleratu nahi dituzten gatazkak berak deuseztatzen dituzte, eta dimentsio ez-epistemikoaren nahasmena justifikazio epistemikoaren barrura transmititzen dute. Reisnerren ikuspegi mistoak kolapso hori saihesten duen arren arau epistemikoak eta ez-epistemikoak bereizita mantenduz, ez dio, ikusi berri dugun bezala, lekuri uzten kasu horiek nabarmen eskatzen duten sentikortasun ebidentzialari eta berrikuste mailakatuari.

Bi teorien helburua da, modu desberdinetan bada ere, dilema doxastikoak dena aintzat hartuta betebeharrak bakar baten bidez ebaztea. Intrusio-teorien kasuan, arrazoi ez-epistemikoak eremu epistemikoan infiltratzen dira; horren ondorioz, dena aintzat hartuta dugun betebeharra betebeharrak epistemikoarekin identifikatzen da. Reisnerren ikuspegi mistoak, aldiz, arrazoi epistemikoak eta ez-epistemikoak bereizita mantentzen ditu, baina haien arteko gatazka dena aintzat hartuta betebeharrak doxastiko bakarra sortzen duen meta-arau baten bidez ebazten saiatzen da. Bi ikuspegi arabera, beraz, dilema doxastikoek ez dute benetako gatazka normatiborik adierazten; azken batean, beti dago zer uste behar den zehazten duen erantzun zuzena.

Atal honetan hirugarren aukera bat defendatuko dut: pluralismo normatiboa. Ikuspegi horren arabera, arrazoi epistemikoek eta ez-epistemikoek beren autonomia gordetzen dute, eta ez dago alde aurretik haien arteko gatazkak sistematikoki ebartziko dituen metaprintzipiorik. Ondorioz, dilema doxastiko batzuk benetako tentsio normatiboen adierazpen dira, non hainbat idealek norabide desberdinetan egiten duten tira, haietako bat gainerakoen gainetik sistematikoki lehenesteko aukerarik gabe.

Pluralismo normatiboaren ulermen hori bat dator Joseph Razek (1999, 2002) agentziari buruz garatutako ikuspegiarekin, eta azken urteotan Mathea Sagdahlek (2022) garatu duen interpretazioarekin. Ikuspegi horren arabera, deliberazio arrazionalak ez du zertan beti “dena aintzat hartuta” aukera zuzen bakar bat zehaztu. Aitzitik, zenbait testuingurutan arrazoiak agentearen jarduna benetan mugatzen duten arren, ez dute nahitaez epai orokor bakar bat inposatzen. Hori bereziki gertatzen da jokoan dauden ideal normatiboak elkarren artean konparaezinak direnean: egoera horietan, deliberazio arrazionalak aukera legitimoen eremua murriztu dezake, hura guztiz determinatu gabe. Horregatik, Sagdahlek azpimarratzen duen bezala, dena aintzat hartuta emandako epai bakar baten faltak ez du zertan hutsune edo gabezia normatiborik adierazi; aitzitik, pluralismo normatiboaren ondorio naturala izan daiteke.

Ikuspegi hori eremu doxastikora eramanez gero, ondorio nagusia da arrazoi epistemikoek eta ez-epistemikoek modu independentean mugatzen dutela agentearen bizitza doxastikoa. Arrazoi epistemikoek usteak ebidentziara egokitzea eskatzen dute; arrazoi moralek, politikoek edo erlazionalek, berriz, bestelako ideal normatiboak babesten dituzte. Horrenbestez, kasu batzuetan ez dago uste jakin bat dena aintzat hartuta nahitaez lehenetsiko duen printzipio orokorrik. Horrek ez du esan nahi edozein erantzun doxastiko zilegi denik, ezta normatibitatea ahultzen denik ere; aitzitik, esan nahi du dilema doxastiko batzuetan agentearen egoera normatiboa ezin dela beti betebeharrak doxastiko bakar baten bidez deskribatu.

Pluralismoak eta konparaezintasunak ez dute, berez, esaten agenteak nola deliberatu behar duen gatazka horien aurrean. Hala ere, badirudi badagoela orientazio-printzipio xume baina erabilgarri bat: jokoan dauden ideal normatiboekiko desbideratzeak ahalik eta txikienak izaten saiatzea. Intuizio hori ez da eremu epistemikoaren berezkoa, ezta dilema doxastikoa ere. Oro har, arau edo ideal batetik zenbat eta gehiago aldendu, orduan eta

arrazoi sendoagoak ditugu desbideratze hori saihesteko, gainerako baldintzak berberak direnean. Horregatik, ebidentziak bi usteak antzera babesten baditu, baina haietako batek hobeto betetzen badu ideal moral edo erlazional garrantzitsu bat, ulergarria da hura hobestea; era berean, konpromiso ez-epistemikoek bere horretan dirauten bitartean ebidentziaren pisua handitzen bada, arrazoizkoa da pentsatzea uste horri eustearen kostu epistemikoa ere handitzen dela. Desbideratzeei erreparatzeak, beraz, ez du gatazka normatiboa ebazten, baina haren egitura argiago ikusten laguntzen du.

Garrantzitsua da, hala ere, orientazio-printzipio horren irismena gehiegi ez zabaltzea. Desbideratzeei erreparatzeak ez du esan nahi arau epistemikoen eta ez-epistemikoen arteko metrika komun bat dagoenik, ezta haien arteko gatazkak beti ebatz daitezkeenik ere. Konparaezintasunaren tesia serio hartzen bada, ezin da espero printzipio horrek dena aintzat hartuta zer uste behar den zehaztea. Haren egitekoa apalagoa da: agentearen egoera normatiboaren egitura argitzea, dimentsio bakoitzean zein desbideratze dauden eta horiek nola aldatzen diren erakutsiz. Zentzu horretan, desbideratzeei erreparatzea ez da dilema doxastikoen irtenbidea, baizik eta haien dinamika ulertzeko eta deskribatzeko modu bat.

Ikus dezagun nola laguntzen duen ikuspegi honek **ADISKIDETASUNA** adibidea ulertzen. 2. KASUAN, lagunaren errugabetasunean sinesteak ebidentziaren aurkako nolabaiteko desbideratze epistemikoa dakar, baina desbideratze hori mugatua da: aurkako ebidentzia bi lekukotzatara baino ez da iristen. Aldi berean, uste horrek bat egiten du adiskidetasunak ezartzen duen leialtasun-idealarekin. Testuinguru horretan, bi dimentsio normatiboaren arteko tentsioa benetakoa bada ere, kostu epistemikoa oraindik ez da bereziki handia. Egoera hori, beraz, ondo uler daiteke pluralismo normatiboaren baitan: arau epistemikoek eta erlazionalek norabide desberdinetan egiten dute tira, baina haien arteko gatazkak ez du nahitaez dena aintzat hartuta erantzun bakar bat eskatzen.

Panorama normatiboa, ordea, nabarmen aldatzen da ebidentzia lagunaren aurka metatzen denean. Har dezagun 3. KASUA, non haren erruduntasunaren alde bost lekukotza independente baitaude. Egoera horretan, leialtasun-idealak bere horretan dirau funtsean; aldatu dena dimentsio epistemikoa da. Lagunaren errugabetasunean sinesten jarraitzeak orain askoz desbideratze epistemiko handiagoa dakar, aurkako ebidentzia nabarmen indartsuagoa baita. Pluralismoak ez du, horregatik, automatikoki ondorioztatzen agenteak ustea abandonatu behar duenik. Bai erakusten du, ordea, agentearen egoera normatiboa sakon aldatu dela: uste horri eustearen kostu epistemikoa nabarmen handitu da, eta horrek ezinbestean eragin behar dio haren deliberazioari. Zentzu horretan, desbideratzeei erreparatzeak aukera ematen du azaltzeko ebidentziaren aldaketak zergatik duen benetako garrantzi normatiboa, arrazoi ez-epistemikoek indarrean jarraitzen badute ere.

Horixe da, hain zuzen ere, ikuspegi pluralista honen ondorio bereizgarriena. Ebidentziaren pisua handitzeak ez du zertan automatikoki deuseztatu arrazoi ez-epistemikoen indarra, baina bai agentearen egoera epistemikoa nabarmen aldatu. Horregatik, posible da bi baieztapen hauek aldi berean egiazkoak izatea: batetik, agente batek leialtasunari eusteko benetako arrazoi moral edo erlazionalak izatea; bestetik, uste

horri eusteak gero eta huts-egite epistemiko larriagoa eratzea.¹² Pluralismoak aukera ematen du bi dimentsio horiek serio hartzeko, bata bestera murriztu gabe. Horrenbestez, ez du eskaintzen dena aintzat hartuta zer uste behar den zehaztuko duen arau bakarrik; aitzitik, azaltzen du zergatik diren benetan zailak dilema doxastiko batzuk, eta zergatik ez den desagertzen zailtasun hori arrazoi mota bat bestearen barruan integratuz.

Antzeko zerbait gertatzen da **AMA FEMINISTA** kasuan ere, nahiz eta hemen panorama normatiboa are konplexuagoa izan. Hasierako egoeran, eskura dagoen ebidentziak ez du ez salaketa modu erabakigarrian berresten, ezta semearen errugabetasuna argi babesten ere. Testuinguru horretan, semeari sinesteak desbideratze epistemiko mugatua ekar dezake, baina, aldi berean, hainbat ideal ez-epistemikoren arteko tentsioa ere azaleratzen du: alde batetik, amak semearekiko duen leialtasuna; bestetik, sexu-indarkeriaren testuinguruetan emakumeen testigantzak serio hartzeko duen konpromiso feminista. Horregatik, kasu honetan dilema ez da soilik dimentsio epistemikoaren eta ez-epistemikoaren artekoa; ideal ez-epistemiko desberdinek ere norabide kontrajarrietan egiten dute tira. Pluralismo normatiboak aukera ematen du tentsio hori bere osotasunean aitortzeko, haietako bat gainerakoetara murriztu gabe.

Hala ere, ebidentzia semearen aurka modu esanguratsuan indartzen bada —adibidez, lekukotza independente berriak edo bestelako froga sendoak agertzen direlako—, agentearen egoera normatiboa berriro ere aldatu egiten da. Kasu horretan, semearen errugabetasunean sinesten jarraitzeak gero eta desbideratze epistemiko handiagoa dakar, nahiz eta leialtasunak eta gainerako konpromiso ez-epistemikoek beren indarra mantendu. Horrek aukera ematen digu baieztatzeko ama, ikuspegi epistemikotik, gero eta modu larriagoan urruntzen dela ebidentziak ezartzen duen estandarretik; alegia, haren jarrera epistemikoki gero eta akastunagoa dela. Aldi berean, ordea, pluralismoak ez du ondorioztatzen gainerako arrazoi normatiboak desagertu direnik edo automatikoki gaindituak izan direnik. Aitzitik, kasuak erakusten du ebidentziaren hazkundeak gatazka normatiboaren egitura eraldatzen duela, baina ez duela zertan gatazka bera ezabatu.

5.1. Objekzio bat: konparazio nominal-nabarmenak (*nominal-notable comparisons*)

Artikulu honetan defendatutako konparaezintasun motari jarritako objekzio batek konparazio nominal-nabarmen deiturikoei egiten die erreferentzia. Tradizioz, konparazio horiek eremu normatibo —askotan zuhurtziazko (*prudential*)— bateko kostu hutsal bat beste eremu bateko —normalean moraleko— kontsiderazio izugarri pisutsu batekin konparatzen denean sortzen dira; horrek lehena normatiboki arbuigarria dela pentsarazten du. Pentsa dezagun Peter Singerren (1972) adibidean: putzu batean itotzen ari den ume bat

¹² Noski, uneren batean, ebidentzia erabatekoak *kontrol doxastikoa* galtzea eragin diezaioke agenteari. Nahiz eta jokoan dagoen onura praktikoa izugarria izan, ezin diot neure buruari sinetsarazi euria ari duela, leihotik begiratu eta zero eguzkitsua ikusten badut. Izan ere, arau preskriptiboak — izan epistemikoak, izan ez-epistemikoak— gizabanakoek kontrol boluntario edo erdi-boluntarioa duten usteen kasuan soilik aplikatu daitezke.

ikustean, umea ez salbatzeko arrazoi bakarra nire bota garestia ez lohitzea bada, zuhurtziazko arrazoi hori (botak zaintzea) erabat hutsala bihurtzen da betebeharraren (bizitza bat salbatzearen) aldean. Horrek iradokiko luke eremu ezberdinetako arrazoi normatiboak badirela, *de facto*, konparagarriak.

Eremu doxastikora ekarrita, objektzioak mantenduko luke ondorio praktikoa aski larriak direnean kontsiderazio epistemikoek garrantzia galtzen dutela: inolako ebidentzia-kopuruk ezingo luke jokoan dagoen onura praktikoa gainditu, eta, beraz, arrazoi epistemikoek garrantzi normatiboa izateari utziko liokete. Pentsamendu-ildo hau Reisnerren proposamenaren izpirituarekin bat dator guztiz; izan ere, ikusi dugun bezala, Reisnerren irudiko muturreko kontsiderazio praktikoa arau epistemikoa erabat isiltzeko gai dira.

Adibidez, pentsa dezagun gaizkile maltzur batek mundua suntsitzeko mehatxua egiten duela, p uste ez badugu, ez- p -ren aldeko ebidentzia zein indartsua den kontuan izan gabe. Kasu horretan, betebeharraren praktikoa betebeharraren epistemikoa baino askoz lotesleagoa dela dirudi. Horren aurrean, norbaitek pentsa lezake, zentzu argian, arau pragmatikoari lehentasuna eman behar zaiola, besterik gabe.¹³

Egia da horrelako muturreko kasuetan ia ezinezkoa egiten zaigula betebeharraren pragmatikoari lehentasuna ez ematea. Norbaitek p ez balu uste izango mundua salbatzeko, bere jokabidea moraliki guztiz gaitzesgarria irudituko litzaiguke. Hala ere, zalantzazkoa da intuizio horrek benetan erakusten ote duen arau pragmatikoa eta epistemikoa metrika komun baten barruan alderatzen ari garela edo lehenengoak bigarrena normatiboki gainditu duela. Izan ere, baliteke gure intuizioak beste zerbait adieraztea: egoera horretan subjektuak moralaren ikuspegitik huts-egite izugarria egingo lukeela. Intuizio moral sendo horretatik, ordea, ez da ondorioztatzen ebaluazio epistemikoa desagertu denik edo haren indar normatiboa baliogabetu denik.

Pluralismo normatiboak, hain zuzen ere, modu naturalean har dezake bere gain intuizio hori. Onar dezake p uste ez duen subjektuak moralaren ikuspegitik huts-egite oso larria egingo lukeela, eta, aldi berean, mantendu p uste izatea epistemikoki akastuna dela, ebidentziaren aurkakoa izaten jarraitzen duelako. Zentzu horretan, Sagdahlek (2022) defendatzen duen bezala, litekeena da muturreko kasu horietan dugun intuizioa gaizki interpretatzen aritea: agian ez dugu benetan arau moralak epistemikoa gainditzeko duelako intuiziorik, baizik eta subjektuak moralaren ikuspegitik modu bereziki larrian huts egingo lukeelako intuizioa. Horrela ulertuta, muturreko kasuek ez dute erakusten bi domeinu normatiboak metrika komun batean alderatu behar direnik; erakusten duten bakarra da dimentsio moralaren ebaluazioa bereziki zorrotza dela.

¹³ Eskerrak eman nahi dizkiot ebaluatzaile anonimo bati adibide honengatik eta puntu hau zehaztera bultzatu naueko.

6. Ondorioa

Artikulu honetan dilema doxastikoei buruzko pluralismo normatiboa eta konparaezintasuna defendatu ditut. Arau epistemikoen eta ez-epistemikoen independentzia berretsiz, ikuspegi honek seriooki hartzen du benetako dilema doxastikoen posibilitatea: hau da, kontsiderazio epistemikoek, moralek, politikoek edo erlazionalek ustearen gainean aldi berean —baina elkarrekin koordinatu gabe— presio normatiboa egiten duten kasuak.

Proposamen honen ardatza eremu normatiboen arteko konparagarritasunari uko egitea da. Intrusio-teorien aurka, argudiatu dut kontsiderazio moralek edo pragmatikoek justifikazio epistemikoa zehaztea ahalbidetzeak azaldu nahi diren gatazkak iluntzen dituela. Reisnerren ikuspegi mistoaren aurka, berriz, erakutsi dut atalaseetan oinarritutako isilarazte-ereduek ezin dutela ebidentzia-aldaketaren izaera mailakatua eta dinamikoa bereganatu, arrazoi epistemikoak normatiboki pasibo uzten baitituzte behin atalase praktiko bat gainditutakoan. Bi ikuspegiak, bide desberdinetatik, *dena-aintzat-hartuta* betebeharrak doxastikoak eskaintzera bideratuta daude. Defendatutako pluralismoak, aldiz, ezinezkotzat jotzen du asmo hori.

Zentzu horretan, pluralismo normatiboak Joseph Razen (1999, 2002) agentziaren kontzepzio zabalago batekin egiten du bat; kontzepzio horren arabera, deliberazio arrazionalak ez du nahitaez epai bakar eta nagusi batean amaitu behar erabat ulergarria izateko. Arauek mugatu egin dezakete, dena behin betiko zehaztu gabe. Ikuspegi hori eremu doxastikora zabalduz, justifikazio epistemikoaren autonomia eta araztasuna gordetzen dugu, uste-eraketa benetan gertatzen den testuinguru moralki eta politikoki korapilatsuak aintzat hartzen ditugun bitartean.

Proposamen honen asmoa, beraz, apala da, baina oinarri sendokoa. Ez du dilema doxastikoak “goitik” ebazteko promesarik egiten. Horren orde, dilema horiek ulergarri egiten dituen esparru bat eskaintzen du: pluralismo normatiboa errespetatzen duen, konparaezintasuna bereganatzen duen eta osotasun epistemikoa zein konpromiso ez-epistemikoa seriooki hartzea ahalbidetzen duen esparru bat, biak koordinazio artifizial batera behartu gabe. Horrela, gure bizitza doxastikoen benetako izaera konplexu eta korapilatsua islatzen du.

Erreferentziak

- Basu, Rima. 2019. “What we epistemically owe to each other”. *Philosophical Studies* 176 (4): 915-931. <https://doi.org/10.1007/s11098-018-1219-z>
- Basu, Rima eta Mark Schroeder. 2019. “Doxastic wrongdoing”. In B. Kim eta M. McGrath (arg.), *Pragmatic encroachment in epistemology*. New York: Routledge, 181-205.
- Bolinger, Renée Jorgensen. 2020. “Varieties of moral encroachment”. *Philosophical Perspectives* 34 (1): 5-26. <https://doi.org/10.1111/phpe.12124>

- Buchak, Lara. 2014. "Belief, credence, and norms". *Philosophical Studies* 169 (2): 1-27. <https://doi.org/10.1007/s11098-013-0182-y>
- Cohen, Stewart. 1999. "Contextualism, skepticism, and the structure of reasons". *Philosophical Perspectives* 13: 57-89.
- Crawford, Liz. 2019. "Believing the best: on doxastic partiality in friendship". *Synthese* 196 (4): 1575-93. <https://doi.org/10.1007/s11229-017-1521-x>
- DeRose, Keith. 1992. "Contextualism and knowledge attributions". *Philosophy and Phenomenological Research* 52 (4): 913-29.
- Fantl, Jeremy eta Matthew McGrath. 2002. "Evidence, pragmatics, and justification". *The Philosophical Review*, 111 (1): 67-94.
- Fantl, Jeremy eta Matthew McGrath. 2009. *Knowledge in an uncertain world*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199550623.001.0001>
- Fritz, Kyle. 2017. "Pragmatic encroachment and moral encroachment". *Pacific Philosophical Quarterly* 98 (1): 643-61. <https://doi.org/10.1111/papq.12203>
- Goldberg, Sanford C. 2019. "Against epistemic partiality in friendship: Value-reflecting reasons". *Philosophical Studies* 176 (8): 2221-42. <https://doi.org/10.1007/s11098-018-1123-6>
- Keller, Simon. 2004. "Friendship and belief". *Philosophical Papers* 33 (3): 329-51. <https://doi.org/10.1080/05568640409485146>
- Moss, Sarah. 2018. "Moral encroachment". *Proceedings of the Aristotelian Society* 118 (2): 177-205. <https://doi.org/10.1093/arisoc/aoy007>
- Moss, Sarah. 2024. "How to Do Without Encroachment". *Mind* 133 (532): 931-71.
- Pascal, Blaise. (1976 [1670]). *Pensées*. Édition de Philippe Sellier. Paris: Bordas.
- Raz, Joseph. 1999. *Practical reason and norms*. Oxford: Oxford University Press.
- Raz, Joseph. 2002. *Engaging reason: On the theory of value and action*. Oxford: Oxford Academic, online ed. <https://doi.org/10.1093/0199248001.001.0001>
- Reisner, Andrew. 2008. "Weighing epistemic and pragmatic reasons for belief". *Philosophical Studies* 138: 17-27. <https://doi.org/10.1007/s11098-006-0007-3>
- Rinard, Susanna. 2022. "Eliminating epistemic rationality". *Philosophy and Phenomenological Research* 104 (1): 3-18. <https://doi.org/10.1111/phpr.12862>
- Sagdahl, Mathea S. 2022. *Normative pluralism: Resolving conflicts between moral and prudential reasons*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oso/9780197614693.001.0001>
- Singer, Peter. 1972. "Famine, affluence, and morality". *Philosophy & Public Affairs* 1 (3): 229-43.

- Stroud, Sarah. 2006. "Epistemic partiality in friendship". *Ethics* 116 (3): 498-524. <https://doi.org/10.1086/500337>
- Valero, Iñigo. (argitaratzeko). "Doxastic dilemmas: a divergence-based account". *Theoria. An International Journal for Theory, History and Foundations of Science*.
- von Klemperer, Hana. 2023. "Moral encroachment, symmetry, and believing against the evidence". *Philosophical Studies* 180: 2175-90. <https://doi.org/10.1007/s11098-023-01969-9>